

Naturen trenger bedre rettsbeskyttelse. Vi trenger en miljødomstol!

Naturen har på papiret et ganske sterkt rettsvern. Men, håndhevelse av reglene bygger på tillit. Nærmest blind tillit. Systemet **forutsetter** at alle aktører har god naturkunnskap og følger lovenes intensjoner og bestemmelser. Svært få saker føres for retten på naturens vegne, fordi naturen kan ikke betale.

I Norge har vi et omfattende lovverk som skal sikre miljøet, slik som naturmangfoldloven, forurensningsloven, vannressursloven, plan- og bygningsloven og en rekke sektorlover. Det fattes årlig tusenvis av forvaltningsvedtak, ofte med store og irreversible konsekvenser for natur og miljø. Men sivilsamfunnet og frivillige organisasjoner har ingen reell mulighet til å rettslig kontrollere at miljølovgivningen faktisk overholdes.

Sverige har en egen miljødomstol og Danmark en miljøklagenemnd. I våre naboland blir mange forvaltningsvedtak hvert år gjenstand for effektiv miljørettslig kontroll gjennom disse ordningene.

I Norge blir vi henvist til kostbare og tidkrevende søksmål for de ordinære domstolene. Kostnadene ved søksmål er store, og det tar gjerne to–tre år fra det tas ut søksmål til rettskraftig dom foreligger. Frivillige organisasjoner kan ikke ta slik økonomisk risiko.

Ressurssterke utbyggere

Bak et utbyggingsforslag står aktører som får økonomisk gevinst av at det gis en tillatelse til for eksempel kraftverk, boliger eller utslippstillatelse. Disse aktørene har ressurser som forsvarer å bekoste utarbeidelse av saksunderlag som støtter deres syn. De har også ressurser til å gå til søksmål hvis de får et urettmessig avslag. Men hva skjer når det er de «ikke-økonomiske» naturverdiene som er skadelidende? Få privatpersoner eller organisasjoner kan satse store beløp i saksomkostninger til forsvar av naturen.

Miljøorganisasjonene har begrensede økonomiske ressurser, tid og kompetanse til å prøve et større antall miljøvedtak i krevende og langdryge rettsprosesser. Selv om det fattes tusenvis av forvaltningsvedtak med konsekvenser for miljøet hvert eneste år, er domstolskontrollen på miljøets vegne nesten fraværende.

Mange enkeltvedtak gir samlet ødeleggelse

Ofta er ikke det enkelte vedtak i én sak av slik betydning at kostnaden ved et omfattende søksmål kan forsvares: Trusselen mot miljøet er ofte summen av mange vedtak, som til sammen fører til at naturen bygges ned bit for bit og den totale belastningen blir for stor.

For å få en tilfredsstillende kontroll med at miljøhensyn ivaretas i tilstrekkelig grad, er det nødvendig å etablere en mer kunnskapsbasert forvaltning og sikre en klageordning som gir mulighet til rimelig og effektiv overprøving av uheldige miljøvedtak.

Klageordninger og særdomstoler beskytter den svake part

På andre saksområder enn miljø finnes klageordninger som skal sikre en rimelig og effektiv overprøving av enkeltsaker: Innenfor offentlig forvaltning ivaretar Sivilombudsmannen borgernes rettigheter i møte med forvaltningen. Vi har saksspesifikke klage- og kontrollordninger som Likestillings- og diskrimineringsombudet, Barneombudet, Forbrukerombudet og pasientombudene.

Ordningene bidrar til at den «svake» part får en reell mulighet til å få juridisk prøvet sin sak, uten å måtte anlegge kostbare og tidkrevende søksmål. Det er påfallende at vi ennå ikke har en ordning for miljøet, en av våre viktigste samfunnsinteresser.

Klima- og miljøminister Sveinung Rotevatn mener norske domstoler fungerer bra for å prøve miljø saker.

– Det er innenfor at det koster penger. På et tidspunkt vil man passere en terskel der det blir for dyrt og vanskelig, men vi mener ikke at vi er der i dag, sier han.

Nrk 14. jan 2021

Vurdere miljøsaker i et helhetlig perspektiv

Mange av de viktigste miljøvedtakene fattes ikke av miljømyndighetene, men av sektormyndighetene etter ulike sektorlover. En miljødomstol vil være sektorovergripende, og påse at miljøregelverket overholdes i **alle** forvaltningsorganer som fattet vedtak med stor innvirkning på miljøet, som for eksempel kraftutbygging, oljeboring, fiskeoppdrett og samferdselstiltak.

En miljødomstol vil ikke bare være et effektivt tvisteløsningsorgan og et korrektiv til forvaltningen, men den kan også bidra til å styrke legitimiteten til omdiskuterte vedtak på miljøområdet.

Norsk praksis bryter med internasjonale forpliktelser

Århuskonvensjonen

Ble vedtatt i 1998 og trådte i kraft i 2001, etter initiativ fra FNs økonomiske kommisjon for Europa (ECE).

- Avtalen skal sikre retten til miljøinformasjon, at befolkningen får delta i beslutningsprosesser om klima og miljø, og at de har tilgang på klage- og domstolsprøving på miljøområdet. Norge fikk Miljøinformasjonsloven etter å ha blitt med i Århuskonvensjonen.
- Er signert og implementert i lov hos 46 land, deriblant EU-landene.
- Skal en miljøsak prøves i Norge kan den enten klages inn til forvaltningen, Sivilombudsmannen eller domstolene.
- Norge har en miljøinformasjonsnemnd, men denne behandler bare private selskapers plikt til å informere om miljøpåvirkning.

Kilde: Lovdata.

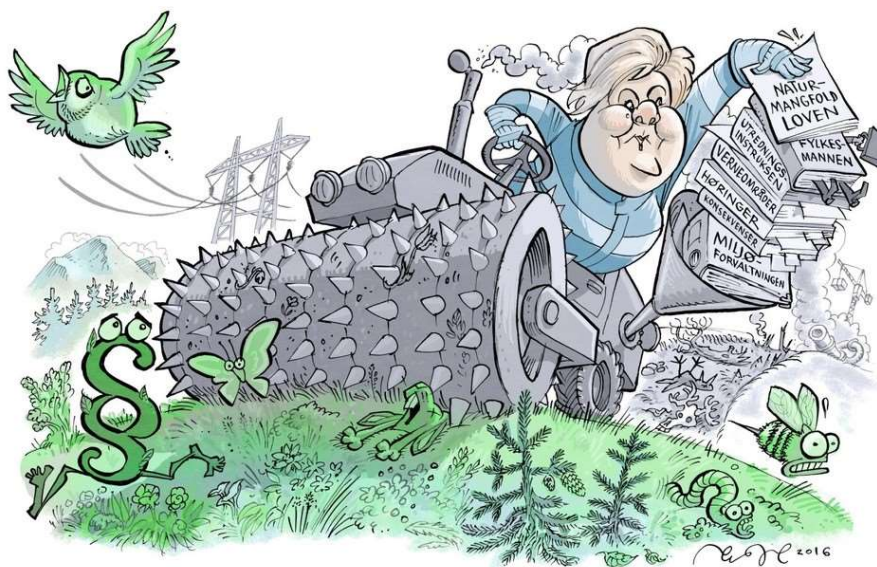
Politiske utfordringer:

- Foreslåtte endringer i Plan- og bygningsloven gir kommunepolitikere mulighet til å gi unntak fra planbestemmelsene uten høring eller utredning. Erfaring fra strandsonesaker viser at slike unntak raskt blir regelen. Denne uthulingen av den demokratiske prosessen må stanses.
- Regjeringens sterke signaler til Statsforvalterne (tidligere Fylkesmenn) om at de i mindre grad skal overprøve kommunale vedtak svekker naturens rettsvern.
- «Bit for bit»-utbygginger og skadesaker eskaleres i omfang og står i sterk kontrast til uttalte formål i lover og forskrifter.
- Ambisjose politiske mål innenfor naturvern og klima følges ikke opp av handlinger som sikrer at målene nås.

Naturvernforbundet mener:

- Ja til opprettelse av miljødomstol.
- Nei til endringene i plan- og bygningsloven som gir mulighet til forbigående av innsyn og medbestemmelse
- Styrking av kontroll og klagemulighet hos Statsforvalter og annen forvaltning
- Nei til omkamp om vernede områder
- Naturmangfoldloven må tillegges større vekt der et bedre kunnskapsgrunnlag må kreves. Bestemmelsen om samlet belastning er tilnærmet innholdsløst.
- Naturvern er en «vesentlig samfunnsinteresse» som ikke skal settes til side til fordel for næringsinteresser.
- Helhetligvurderinger – unngå «bit for bit»-utbygging
- Forurensere skal betale, både for skader og reparasjon
- «Føre var»-prinsippet i Naturvernloven skal styrkes i praksis. Kjenner vi ikke konsekvensene av et tiltak, skal det ikke gjennomføres.

Nei til svekkelse av plan- og bygningsloven

Naturens rettsvern svekkes gjennom stadige små endringer. Nei til endring i plan- og bygningsloven og nei til svekking av Statsforvalterens rolle.

Politikerne klarer ikke å si nei, strandsonen bygges ut bit for bit

Riksrevisjonen har kommet med klar kritikk, Forskere har påpekt at dispensasjoner undergravnasjonale målsettinger og Sivilombudsmannen slår fast at dispensasjoner fra forbudet mot bygging i strandsonen ikke holder kravene satt opp i loven. Fagfolk, forskere og forvaltning ber om styrking av planarbeidet i kommunene. Regjerings svar er å uthule dagens Plan- og bygningslov med enda enklere dispensasjonsregler.

Dispensasjonssaker handler så godt som alltid om at noen ønsker å bygge ut mer enn det som er vedtatt. Noen ganger ønsker utbyggerne å ta i bruk områder som er vedtatt brukt til landbruk eller natur- og friluftsliv. Andre ganger handler det om å bytte tettere og høyere på bekostning av natur og naboer.

Etter å ha observert en rekke dispensasjoner som har tillatt bygging i strandsonen har Sivilombudsmannen undersøkt alle vedtak i slike saker for tre kommuner i tre år (2016 til 2019).

Resultatet er nedslående:

- Kommunene har gitt mange dispensasjoner for bygging i 100-metersbeltet. 85 % av søknadene er innvilget.
- Det er feil eller mangler ved flertallet av vedtakene der dispensasjon er innvilget.
- Vurderingene av vesentlighetsvilkåret og av fordeler og ulemper er ofte mangelfulle.
- Ingen av vedtakene inneholder en særskilt «kan»-vurdering slik plan- og bygningsloven krever.
- Kommunene har i varierende grad sendt dispensasjonssøknader til andre myndigheter for uttalelse.
- Kommunene undersøker sjelden om dispensasjonen er i tråd med statlige og regionale rammer og mål.

I Sivilombudsmann-rapportens forord kommer det fram at det i 2018 ble søkt om 1319 nye bygninger i strandsonen utenom tettsteder. Hele 751 av dem ble innvilget.

Restriksjoner på bygging i 100-meterssonen er innført for å sikre allmenn tilgjengelighet til rekreasjonsområder ved sjøen. Dette er et felles gode som det ifølge forarbeidene til loven «skal vært mye til for at dispensasjon kan gis, spesielt i områder med stort utbyggingspress».

Hver enkelt sak kan synes liten og betydningsløs, men samlet gir dispensasjonene en oppstyking og forringelse av det som skulle være et felles gode.

Åpner for flere dispensasjoner

Våren 2020 sendte regjeringen ut et høringsutspill om endring i Plan- og bygningslovens §19-2. I forslaget åpnes det for en uthuling av kommunenes areal- og reguleringsplaner. Naturvernforbundet har sammen med ni andre organisasjoner, som representerer over én million mennesker, bedt Kommunal- og moderniseringsminister Nikolai Astrup og regjeringen legge bort planene. Begrunnelsene er:

- Flere naturområder kan forsvinne
- Flere friluftsområder kan forsvinne
- Mer matjord kan forsvinne
- Mindre demokrati og mer konflikt
- Svekket kunnskapsgrunnlag for beslutning
- Folks, naturens og matjordas rettsvern er i fare.
- Plan- og bygningslovens intensjoner er i fare
- Fagfolks klare råd lyttes ikke til

Illustrasjonsfoto som ikke avbilder omtalte saker.

Tre forslag til forbedring av Plan- og bygningsloven

Da forskerne Gro Sandkjær Hanssen, By- og regionforskningsinstituttet NIBR-OsloMet/ NMBU og Nils Aarsæther, NORUT Tromsø laget rapporten «Fungerer plan- og bygningsloven etter hensikten» kom de medfølgende konklusjoner om klima- og naturmangfoldhensyn:

Selv om vurderingen ble gjort av en tidligere versjon av loven, er forslagene like relevante i dag:

Dersom man fra nasjonalt hold ønsker å sikre klima- og naturmangfoldhensyn bedre i arealplanleggingen, mener vi derfor det er tre komplementære veier å gå.

For det første å styrke det lokale plansporet, gjennom å innføre bedre systemer for å fange opp sum-effektene av arealendringene og bitvis planlegging. Dette kan være arealregnskap, som gir oversikt over sumeffektene av arealutvikling (og nye planforslag) for eksempel for klimautslipp, naturmangfold, nærnatur, stier, jordvern, utmark/hyttetgrenser. I tillegg må kunnskapskravene styrkes, for eksempel gjennom krav om å bruke nye modeller for utregning av framtidige Co2-utslipp fra nye utbygginger. Vi argumenterer også for å styrke det regionale plansporet, og forsterke planinstrumenter som er hensiktsmessige for å sikre kommunegrenseoverskridende hensyn som helhetlige økosystemer og biotoper, nærmere bestemt regionale planer.

Det andre sporet er å **styrke rettsvernet til naturmangfoldloven og klimaloven** (og koblingen til pbl), gjennom endringer i egne sektorlover, eller også gjennom endringer i pbl (styring av hensynene i formålsparagraf etc).

Den tredje sporet, som vi klart tar til orde for, er å innføre **en nasjonal natur- og miljøklagenemd**, etter dansk eller svensk modell, for å sikre at intensjonene med pbl (2008), naturmangfoldloven og jordloven ivaretas.

Illustrasjonsfoto som ikke avbilder omtalte saker..

Les mer:

[Rapport om dispensasjoner i strandsonen - Sivilombudsmannen](#)

[Norsk natur kjemper for livet – Dagsavisen - nyheter, sport, debatt og kultur](#)

[Innlegg: Bra for utbyggere, men hva med innbyggerne? | DN](#)

[Fungerer plan- og bygningsloven etter intensjonene? - Norsk Kommunalteknisk Forening \(kommunalteknikk.no\)](#)

[Miljøjuss - Ta vare på naturen og miljøet med loven i hånd - Hjem \(miljojuss.no\)](#)

[Lovendringer som truer naturen - Sabima](#)

[Ny rapport om konsekvensutredninger: Avdekker lovbrudd – NRK – Klima](#)

[Vindkraftverk trenger ikke varsle om døde fugler – kan kastes i søpla – NRK Møre og Romsdal – Lokale nyheter, TV og radio](#)